

До разової спеціалізованої вченої ради PhD 9166
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Янкович Олександр Іванівни

на дисертаційне дослідження Шишак Андріани Михайлівни
**на тему «Формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів
в умовах диджиталізації початкової освіти»,**
представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
зі спеціальності 013 Початкова освіта

***Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими
науковими програмами.***

Проведений науковий аналіз дискурсу проблеми дослідження дав змогу дисертантці вирішити низку суперечностей, що актуалізують вивчення зазначеної теми, зокрема: між розумінням інформаційно-цифрових умінь як здатностей суто технічно користуватися цифровими засобами та їхнім реальним широким змістом; між необхідністю формувати інформаційно-цифрові вміння з молодшого шкільного віку і навіть раніше та віковими психологічними особливостями учнів початкової школи, які утруднюють цей процес (недостатній рівень абстрактного мислення, короткочасна концентрація та низький рівень розподілу уваги, імпульсивність, слабо розвинені самоконтроль і саморегуляція); між потенціалом використання цифрових засобів здобувачами початкової освіти для розвитку ключових компетентностей, необхідних для життя, та ризиками цього процесу для фізичного та ментального здоров'я; між потребою наскрізно формувати інформаційно-цифрові вміння молодших школярів у межах оволодіння ними змістом усіх освітніх галузей та реалізацією цього процесу під час вивчення лише інформатичної освітньої галузі; між необхідністю формування

інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти та відсутністю розробленої комплексної методики.

У рецензованій роботі переконливо обґрунтовано актуальність обраної теми, чітко визначено науковий апарат дослідження.

Зміст роботи відповідає поставленим завданням, а суть досліджуваної проблеми – темі дисертації. Дисертантка здійснила продуктивну спробу її вирішення.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретико-методичні засади розвитку освітніх технологій у закладах дошкільної та початкової освіти» (номер державної реєстрації: 0120U105364), а також під час виконання завдань перспективного плану розвитку наукового напрямку ТНПУ ім. В. Гнатюка «Інновації в дошкільній та початковій освіті».

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою вперше визначено та експериментально перевірено педагогічні умови формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти (розвиток позитивної мотивації та ціннісного ставлення молодших школярів до оволодіння інформаційно-цифровими вміннями; формування навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів під час роботи з цифровою інформацією; створення освітньо-розвивального середовища початкової школи для формування у молодших школярів інформаційно-цифрових умінь; стимулювання конструктивно-продуктивної рефлексії під час опрацювання цифрової інформації та онлайн-комунікації у здобувачів початкової освіти); змодельовано перебіг реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти, що охоплює такі компоненти: мета, завдання, методологічні підходи (компетентнісний, системний, синергетичний, середовищний, діяльнісний, аксіологічний), принципи (єдності,

цілеспрямованості, систематичності, методичності, індивідуалізації, здоров'язбереження, інтерактивності, гуманізму), педагогічні умови, групи інформаційно-цифрових умінь молодших школярів та їхні компоненти як комплексного новоутворення (мотиваційний, змістовий, процесуальний, контрольний), напрями ефективного забезпечення диджиталізації початкової освіти, форми (урок, ранкова зустріч, челендж, флешмоб, дебати, інфохвилинка, офлайн-квест із застосування цифрових засобів, вебквест, майстерклас), методи і прийоми (метод кейсів, метод особистого прикладу педагога, інтерактивні методи, вправи (онлайн та офлайн), дидактичні ігри (онлайн та офлайн), рольові ігри, робота над відеофрагментами, робота над плакатами, робота над оповіданнями, робота над коміксами, бесіди, робота над пам'ятками, метод проєктів, метод самонавчання, рефлексивні вправи), засоби (підручники, цифрові пристрої (комп'ютер, смартфон, планшет, вебкамера, принтер, мікрофон), їхнє програмне забезпечення, онлайн-застосунки, електронні освітні ресурси, відеоролики, плакати, комікси, пам'ятки, навчальні опори), критерії сформованості інформаційно-цифрових умінь (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-результативний) та їхні показники для визначення рівнів сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів (низький, середній, достатній та високий), результат.

У процесі дослідження уточнено сутність понять «диджиталізація початкової освіти» та «інформаційно-цифрові вміння молодших школярів»; конкретизовано групи та види інформаційно-цифрових умінь молодших школярів; охарактеризовано диджиталізацію початкової освіти як чинник формування інформаційно-цифрових умінь учнів початкової школи та уточнено напрями її ефективного забезпечення (нормативно-правовий, професійно-компетентнісний, технічно-технологічний та суб'єктності здобувача початкової освіти).

Подальшого розвитку набули форми, методи, прийоми та засоби формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти.

Нові факти, одержані здобувачкою.

Дисертація Шишак Андріани Михайлівни є дослідженням, що спрямоване на виявлення цінних ідей і позитивного досвіду щодо формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на такі результати, що мають вагому цінність.

По-перше, важливим для педагогіки початкової освіти є здійснення цілісного дослідження проблеми формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти.

По-друге, цінним є визначення структури інформаційно-цифрових умінь молодших школярів.

По-третє, вартує уваги розробка класифікації видів та груп інформаційно-цифрових умінь молодших школярів.

По-четверте, становить цінність діагностичний інструментарій (критерії і показники) визначення рівнів сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти.

По-п'яте, вагомими є педагогічні умови формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти та модель перебігу їхньої реалізації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Шишак Андріани Михайлівни та змісту публікацій дисертантки дають підстави для висновку щодо наукової достовірності та обґрунтованості викладених авторкою результатів. Дисертанткою опрацьовано значний масив наукових джерел (242), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Результати дисертаційного дослідження відображено у 27 наукових працях, з яких 6 – у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»), 5 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях (2 з них індексовано у Scopus та Web of Science), 15 – у збірниках наукових конференцій, 1 – у методичних рекомендаціях.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретичною базою, усебічним вивченням і критичним аналізом наукових праць і загалом не викликає сумніву.

Дисертантка використовує в роботі комплекс методів: теоретичні (аналіз, конкретизація та узагальнення науково-педагогічної і навчально-методичної літератури, порівняння – для визначення сутності основних дефініцій дослідження, встановлення взаємозв'язків між ними та вивчення диджиталізації початкової освіти як чинника формування інформаційно-цифрових умінь учнів початкової школи; методи системного аналізу та синтезу, узагальнення та класифікації – для розробки класифікації видів та груп інформаційно-цифрових умінь молодших школярів); емпіричні (діагностичні (анкетування учнів, учителів, батьків, інтерв'ювання, бесіда) та обсерваційні (спостереження, ранжування) – для вивчення стану проблеми в практичних умовах; – експериментальні (діагностичний, констатувальний, формувальний експерименти) – для організації експериментального дослідження); методи математичної статистики (метод кількісної та якісної обробки отриманих даних – для достовірного аналізу результатів реалізованого дослідження).

Дисертаційне дослідження Шишак Андріани Михайлівни містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати в сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладу загальної середньої освіти I-III ступенів с. Нижбірок Васильковецької сільської ради Тернопільської області (довідка № 01-18/35 від 10.04.2025), ліцею № 80 Львівської міської ради (довідка № 57 від 14.04.2025), Обсіцької гімназії

Березівської сільської ради Сарненського району Рівненської області (довідка № 01-49/63 від 14.04.2025), Підволочиського ліцею Підволочиської селищної ради Тернопільської області (довідка № 53/01-30 від 09.04.2025), Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 14 ім. Б. Лепкого Тернопільської міської ради Тернопільської області (довідка № 61/02-12 від 19.03.2025), Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 28 Тернопільської міської ради Тернопільської області (довідка № 34 від 22.04.2025), соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету (довідка № 434/18/12 2020-257 від 03.04.2025). У дослідженні взяли участь учні (252), учителі (32) закладів загальної середньої освіти Тернопільської, Львівської, Рівненської областей, а також батьки учнів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (242 найменування, з них 30 – іноземними мовами).

Загальний обсяг роботи становить 318 сторінок, основний зміст викладено на 190 сторінках. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження.

Дисертантка на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, аргументувала використання обраних методів дослідження.

У першому розділі **«Формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти як педагогічна проблема»** на основі аналізу науково-педагогічної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження конкретизовано сутність основних дефініцій, визначено види та групи інформаційно-цифрових умінь молодших школярів; охарактеризовано диджиталізацію початкової освіти як чинник формування інформаційно-цифрових умінь учнів початкової школи.

У другому розділі **«Моделювання процесу формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти»** визначено структуру інформаційно-цифрових умінь, діагностичний інструментарій (критерії і показники визначення рівнів) їхньої сформованості в молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти; виявлено педагогічні умови формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти та розроблено модель їхньої реалізації.

У третьому розділі **«Організація та результати експериментального дослідження»** описано діагностику стану сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти, проведення формувального експерименту; здійснено аналіз результатів експериментальної роботи та їхню теоретичну інтерпретацію.

На основі аналізу основної частини роботи, доходимо висновку, що мета під час виконання дослідження була досягнута, правильність гіпотези доведена, дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Творчий задум авторки дисертації досить чітко виявляється в усіх компонентах наукового апарату: в обґрунтуванні актуальності, визначенні мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретичних засад дослідження. Заслуговує на увагу логічно виправдана структурованість та послідовність викладу змісту дисертаційної роботи, яка повною мірою відповідає меті та завданням проведеного дослідження.

Повнота викладу основних положень дисертації

Основні положення та найбільш важливі результати дисертаційного дослідження, поданого до захисту, опубліковано в необхідному обсязі в 27 наукових виданнях України та за кордоном, пройшли апробацію під час міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій та міжнародного науково-практичного форуму.

Загалом вимоги щодо кількості та якості публікацій виконано.

Дотримання норм академічної доброчесності

У процесі рецензування дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та некоректно оформлених текстових запозичень чи будь-яких ознак неправомірного використання матеріалів інших авторів без зазначення їхнього авторства не виявлено.

По всьому тексту роботи простежується єдиний стиль викладу. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі ідеї та наукові положення, викладені в ній, отримані автором особисто.

Практична цінність роботи та рекомендації щодо її подальшого використання.

Результати дослідження використовуються в системі підготовки вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти (зокрема в освітньому процесі соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету (довідка № 434/18/12 2020-257 від 03.04.2025)) та в післядипломній педагогічній освіті (під час реалізації освітньої програми підвищення кваліфікації фахівців початкової освіти «Організація освітнього процесу в умовах цифрової трансформації початкової школи» (затверджено рішенням вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка № 7 від 19.12.2023 р., уведено в дію наказом ректора № 401-р від 19.12.2023 р.) у Центрі післядипломної освіти). Розроблено діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості мотиваційного, змістового, процесуального та контрольного компонентів інформаційно-цифрових умінь молодших школярів (анкети з відкритими та закритими відповідями, система завдань та педагогічне спостереження), а також анкети для учнів та вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти для виявлення критеріїв сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів, питання для бесіди з учителями початкових класів закладу загальної середньої освіти про потенціал інформаційно-цифрових умінь, анкету для батьків здобувачів початкової освіти

щодо оволодіння їхніми дітьми інформаційно-цифровими вміннями.

Цінність становить методика реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти, що відображена в змісті авторських методичних рекомендацій «Методика формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти» та впроваджена в практику роботи закладів загальної середньої освіти (І ступінь).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність наукових результатів, висновків та рекомендацій у роботі досягається вдалим і коректним використанням різних методів, що дало змогу А. М. Шишак розробити власний алгоритм наукових пошуків.

Дисертантка вміло послуговується загальнонауковими методами, насамперед аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення та ін. Використано педагогічне моделювання та сукупність діагностичних методів.

Релевантним і вдалим є використання А. М. Шишак статистичних методів дослідження, що забезпечило проведення відповідних етапів експерименту на належному рівні, зокрема й перевірку ефективності педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти та моделі перебігу їхньої реалізації.

Необхідно відзначити наукову обґрунтованість висновків до кожного розділу, як і загальних.

Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Дисертантка відповідно до мети дослідження на основі аналізу наукових джерел виявила педагогічні умови формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти (с. 109 дисертації). Варто було б акцентувати увагу також на власних

наукових пошуках, які дали змогу виявити такі умови; а також зазначити у висновках до другого розділу, на основі чого визначено досліджувані педагогічні умови.

2. Вагомим у дослідженні є значення моделі реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти (с. 139). Водночас ця модель є дещо перевантажена інформативно.

3. Доцільно приділити більше уваги цифровому детоксу (digital detox), оскільки лише реалізація його способів у сукупності з опануванням інформаційно-цифрових умінь забезпечує гармонійний розвиток особистості, збереження ментального здоров'я здобувача.

4. Дисертація містить 15 таблиць. Проте доцільно було б зміст роботи доповнити також таблицею «Компоненти, критерії, рівні та діагностичні методики для вимірювання сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів».

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими й не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, результати якої відзначаються науковою новизною, є достатньо обґрунтованими, мають теоретичне та практичне значення.

Загальний висновок. Усебічний аналіз дисертаційного дослідження Шишак Андріани Михайлівни «Формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти» та опублікованих за його результатами наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація є оригінальною, цілісною, самостійно завершеною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретне наукове завдання, яке має теоретичне і практичне значення для педагогічної науки. Чітка логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків – це ті характеристики, які надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти й завершеності.

Дисертаційна робота Шишак Андріани Михайлівни «Формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а її автор Шишак Андріана Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

О. Янкович

Олександра ЯНКОВИЧ

Підпис
засвідчую:
Начальник відділу кадрів

Олександр Янкович